

درمیان ایرانیان

کلیدی برای درک چالش‌ها و واقعیت‌های ایران

ایجل کولتارد ترجمه‌ی محسن محمودی

داکتر علمه‌ی سر ریچارد دالتون (سفیر پیشین بریتانیا در ایران)

| مهرگان خرد |

7878521

www.ketab.ir

سرشناسه: کولتارد، نایجل Coulthard, Nigel

عنوان و نام پدیدآور: در میان ایرانیان: کلیدی برای درک واقعیت‌ها و چالش‌های ایران

مشخصات نشر: تهران: مهرگان خرد، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۸۴ ص. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۹۴۶-۱-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیبای مختصر

یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

یادداشت: عنوان اصلی: IRAN HUSSEINS DILEMMA

یادداشت: نمایه شناسه افزوده: محمودی، محسن، ۱۳۶۲ -

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۶۶۵۶۹

در میان ایرانیان؛ کلیدی برای درک چالش‌ها و واقعیت‌های ایران
نایجل کولتارد

| ترجمه‌ی محسن محمودی | چاپ اول: ۱۳۹۴ | شمارگان: ۵۰۰ | بند |

| لیتوگرافی: ندا | چاپ و صحافی: نقش‌نی‌زار | گرافیک: آلتیه مهرگان رسانه |

| قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان | شابک: ۹۶۶۹۸-۱-۰-۹۴۶۹۸-۶۰۰-۹۷۸ |

| ناشر: مهرگان خرد ۶۶۱۲۶۴۷۵ |

| Mehreganpub.com mehreganekherad@gmail.com |

| حق چاپ و انتشار برای نشر مهرگان خرد محفوظ است.

| استفاده از مطالب منوط به اجازه کتبی از ناشر است. |

فهرست

۹	پیش گفتار مترجم
۱۲	مقدمه‌ی سر ریچارد دالتون
۱۵	پیش گفتار
۱۸	مقدمه: نشان پیشاهنگی‌ام و عمر خیام
۲۰	مرد افغان در ترکیه
۲۵	بهرار
۲۷	زندگی در ایران
۳۱	فصل اول: آشنایی: ایران، تاریخ، واقعیتها، ارقام و حکایات
۳۲	ایران هیچ‌گاه به‌طور کامل مستعمره نشد، اندکی تاریخ
۳۶	قرن بیستم
۴۲	سیری بر انقلاب
۵۰	ایران را با کشورهای عرب خلیج فارس یکی نکنید
۵۸	زنان، تعصب نژادی و چرچیل در ایران
۷۱	تحلیل جامعه‌شناختی بر مبنای گروه سنی
۷۳	کهن الگوهای منطقه‌ای و «نظام کاست منطقه‌ای»
۷۷	سفر به ایران در دوران جنگ ایران-عراق
۸۰	گشت‌وگذار در اطراف و اکناف ایران و ماجراهای بیمارستانی
۸۰	فصل دوم: تجارت و سیاست
۹۳	همه چیز سیاسی است
۹۷	حوزه‌ی نفوذ وزارت‌خانه و بخش بازار
۹۹	حلقه‌ی داخلی مبهم قدرت و مثلث ازلی سیاست ایران
۱۰۶	فرصت‌های از دست رفته‌ی آشتی بین ایران و ایالات متحده‌ی امریکا

- ۱۱۱ آیا دیک چینی مامور ایران بود؟
- ۱۱۶ _____ جماعت جلوی سفارت بریتانیا
- ۱۲۰ فصل سوم: مدیریت و تجارت
- ۱۲۱ _____ انجام آن به این صورت ممکن نیست (هزینه‌ها، پول و فرایندهای کنترل)
- ۱۲۴ _____ تورم و نرخ‌های برابری ارز
- ۱۳۱ _____ سرمایه‌داری ایرانی
- ۱۳۴ _____ مذاکرات
- ۱۴۰ _____ قضایای مابین ایرانی و خارجی
- ۱۴۴ _____ نتیجه‌گیری: «اهل و جالوت»: منابع مناسب را صرف کنید.
- ۱۴۷ _____ سخن آخر

پیش‌گفتار مترجم

ادبیات این کتاب برایمان آشناست. دست‌کم از روزگار شاه عباس، سفرنامه‌ها بدل به بخشی مهم از منابع اساسی شناخت و تفکر پیرامون اوضاع و احوال تاریخی‌مان هستند. هرچند که سنت سفرنامه‌نویسی در قرن بیستم و خاصه قرن جدید، دلایلی بسیار کم‌رنگ شده اما هنوز از اهمیتی جدی برخوردار است. سفرنامه‌های ایرانی‌ها به غرب نیز واجد اهمیت‌اند، اما نه به این اندازه. شاید به این دلیل که غالب سفرنامه‌های ایرانی در ذیل «حیرت‌نامه» بوده‌اند. به عبارت دیگر، به جای رجوع و کاوش در مبادی نهادها و فرآیندهای حقوقی و سیاسی غرب، از سطح ترحم، ذلالت و آداب و سنن فراتر نرفته و عموماً از سطح و عمق ترقی و تجدیدبه‌وادی حیرت افتاده‌اند. اما در مورد سفرنامه‌های غربی‌ها، به‌ویژه ملل اروپایی، عموماً ترجیحات از آداب و سنن به لایه‌های عمیق فرهنگی و رفتارهای سیاسی کشیده می‌شود، به‌گونه‌ای که بدل به منبعی مهم برای پی‌بردن به طرز فکر و عمل ایرانی‌ها در هر دوره‌ای می‌شود.

همان‌گونه که سید جواد طباطبایی معتقد است، سفرنامه و سیاحت‌نامه‌نویسی یکی از مبادی ورودی مفاهیم نوآیین و اندیشه‌بجدخواهی بود. سیاحان به ایران آمده از دوره صفویه به بعد در آغاز دوره‌ی شکل‌تمدن جدید غربی بوده و با باور به ترقی و پیشرفت فرهنگ و تمدن و اندیشه غربی به ایران نگاه کرده و در نتیجه به جز گسست در ایران مشاهده نکرده‌اند. «تاریخ

ایرانیان به گونه‌ای که در نوشته‌های تاریخی ایرانی آمده، تاریخ ظهور و سقوط سلسله‌ها و ضعف و قدرت شاهان است. آن چه پیش از این، از خلال نوشته‌های تاریخی درباره‌ی تاریخ ایران زمین در دوره‌ی گذار آوردیم، مبین این امر است که به سبب فقدان اندیشه تاریخی خردگرا و نیز مفاهیم بینادین اندیشه سیاسی که به ویژه در این دوره دستخوش زوال جدی شد، تاریخ نویسی به وقایع بی اهمیت و بی نعمتان تاریخ نویسان فرو کاسته شده بود...

سفرنامه‌ها، یک به امری کلاسیک بدل شده و انگار متعلق به ده‌ها و شاید سده‌های گذشته است. به عبارت دیگر، از آغاز حکومت پهلوی تا روزگار کنونی، به نوعی سنت سانسازی و ناخوبی اگر نه به طور کامل منقرض، که به امری فراموش شده بدل شده است. شاید یکی از دلایل اصلی این مساله را بتوان در جریانات فلسفی خردستیز جست‌وجو کرد. آثار غیرعلمی و ایدئولوژیک متفکران پسااستعماری‌ای چون ادوارد سعید، به ویژه ادبی‌ترین کتابش، شرق‌شناسی، سبب جبهه‌گیری و برسازی کشاکش مانو، به حل سنت/تجدد و شرق/غرب شد. و متأسفانه باعث محرومیت ما از بخشی مهم در مآثر بنیادی راجع به تاریخ ملل شرقی و به ویژه خاورمیانه و ایران شد.

کتاب «در میان ایرانیان» را می‌توان در ادامه‌ی سنت سفرنامه‌نویسی دانست که با نگاهی عاری از پیچیدگی، اما به طرزی مستدل به تحلیل جامعه و حکومت ایران می‌پردازد. شاید برجسته‌ترین نکته‌ی کتاب این باشد که نایجل کولتارد در دام قدیمی اما همیشه جذاب «خلقیات ما ایرانیان» نمی‌افتد و تحلیلش هم در این زمینه دقیق و عاری از سوگیری غیرعلمی است. البته باید توجه داشت که کتاب «در میان ایرانیان»، صرفاً سفرنامه نیست، بلکه نوعی حدیث نفس است

که حاصل زندگی و آشنایی کمابیش چهل ساله با ایرانیان است. بی‌تردید به‌عنوان خواننده‌ای ایرانی از بیشتر این حقایق و جزئیات و تحلیل‌ها اطلاع داریم. اما آن‌چه کتاب را برای‌مان جذاب می‌سازد، نگاهی نویسنده‌ای اروپایی است که خود طی چهار دهه‌ی گذشته، سال‌ها در ایران زندگی و کار کرده است و نگاهی بیرونی از این واقعیات در اختیارمان می‌گذارد. نگاهی که خودمان به سبب نزدیکی بیش از حد از تصور، آن را نمی‌بینیم.

در پایان لازم می‌دانم از دوست فرزانه و بلند همت، جناب علیرضا میریوسفی صدر، از کلمه‌ای که سخاوتمندانه کتاب را برایم تهیه نمودند.

محسن محمودی / زمستان ۱۳۹۴

مقدمه‌ی سر ریچارد دالتون^۱

کتاب نایجل بی‌نظیر است. اگر بخواهید بین ایرانی‌ها زندگی یا با آن‌ها کار کنید، آن‌چه واقعاً باید بدانید را در اختیاران می‌گذارد؛ دیدگاهی منسجم و مبتنی بر اطلاعات دقیق در بافتاری فرهنگی.

کتاب‌های عمیق‌تری در مورد تاریخ و سیاست و کتاب‌های عالمانه‌تری درباره‌ی جامعه و هنر وجود دارند. کتاب‌های راهنمایی هم وجود دارند که به شما می‌گویند چگونه این طرف و آن طرف بروید و کتابچه‌های آینده از عدد و رقم هم هستند که بتواند کاملاً از وضع اقتصاد ایران سر در بیاورید. اما این کتاب صد و اندی صفحه‌ای، سه‌وی هازد سال زندگی طی چهار دهه در ایران است که می‌تواند همه‌ی این اطلاعات را در اختیاران بگذارد، چه به تجارت یا سیاست علاقمند و چه گردشگر باشید.

نایجل کولتارد که از دو مزیت ذاتی قیمت ایرانی بودن و ازدواج با همسری ایرانی نفع می‌برد، هدف و مقصودش، اشتراک تجربیات سفر اکتشافی‌اش از جامعه ایران با خواننده‌اش است. او آن شگفتی خوش‌بینی را منتقل می‌کند که بسیاری از خارجی‌ها زمانی که از گذشته و ظرفیت بالفره‌ی این کشور اطلاع یافته و از مهمان‌نوازی و وسعت علایق ایرانی‌ها برخوردار می‌شوند، احساس می‌کنند. او بی‌همتایی ایران را تشریح می‌کند؛ [کشوری] با تاریخ سه هزار ساله

در تقریباً چارچوب همان مرزها. نگاه بسیار نافذ و حکایت‌های جالب او بر غنای داستان‌ش می‌افزاید.

نایجل، روایت‌شگرفی از تاریخ مربوط به این دوره ارائه می‌کند که با توصیف پرشور دریافت مردی جوان از تهرانِ زمان شاه و خاطرات انقلاب سال ۱۹۷۹ آغاز می‌شود و با تالیفی استادانه در جریان آخرین تحولات قرامان می‌رسد. سیاست تجارت و سرمایه‌گذاری در ایران هم به خوبی توصیف شده است. تحلیلش از چرایی شیوه‌ی رفتار مردم در موقعیت‌های روزمره‌شان بسیار متصفا، رک و ساده است. وی می‌نویسد؛ مهمانی غربی که برای تجارت از ایران دیدار می‌کند، باید آهش را از بین نزاکت بیش از اندازه‌ی اکثر ایرانی‌ها [تعارف] و جسارت شدید، آسودگی و پادشاهی واقعیتهای اجتماعی و اقتصادی تلخ است، پیدا کند. پس، ای ناشی از تجربه‌ی طولانی تجارت به شیوه‌ای جدی اما سرگرم‌کننده، هیچ نکته‌ای ندارد. پس، این انتخاب زیرکانه که از بین طرح‌های بی‌شمار کدام پروژه را می‌بگیرید، اهمیتی کلیدی دارد. «به نظر می‌رسد پروژه‌هایی که به سان هیولای لُخ‌نس^۲ [ناگهان] سر برآورده و بعد برای چندین سال فراموش می‌شوند، محصولی خاص این زمان است.»

او به آنانی که خود را آماده استفاده از فرصت‌های پدید آمده پس از موفقیت در مذاکرات هسته‌ای می‌کنند، هشدار می‌دهد که هیچ مبالغه‌ای در پنهانی مشخصاً مناسب جمهوری اسلامی وجود ندارد. سخت‌کوشی، تحمل، رنج،

^۲ Loch Ness

هیولای لُخ‌نس که در بین مردم بریتانیا بیشتر با نام نیس معروف است، موجودی عظیم‌الجثه و ماقبل تاریخی است که گفته می‌شود در آب‌های عمیق دریاچه‌ی نیس واقع در اسکاتلند زندگی می‌کند. (م)

شرافت و انتخاب منابع ضروری از واجبات اند.

ایران کشور بزرگی است که می‌خواهد هم قدرتمند باشد و هم به لحاظ تکنولوژیک پیشرفته. امروز تحت چماق تحریم‌های بین‌المللی‌ای قرار دارد که تا اندازه‌ی زیادی به حاصل مذاکرات بر سر برنامه‌ی هسته‌ای مورد منازعه‌اش آسیب می‌زند. سیاست ایران کاستن از نگرانی‌های بین‌المللی‌ای است که تدریجاً می‌توانند تأثیرات فشارهای موجود بر آنان را برطرف کرده و بار دیگر به دنبال توسعه روند. زمان بدون توسعه‌ای که سروسامان دادن به روابط بین‌المللی‌اش به همراه می‌آورد، به محال مادی پیشرفت نخواهد کرد. ایران از لحاظ اخلاقی، تصویری چه بسا بسط‌یافته است که عمدتاً از تنشی حل‌نشده بین رسالت مذهبی نظام حاکم و اشتیاق اکثر مردم به حقوق و آزادی‌های موجود در جاهای دیگر ناشی می‌شود.

پیش‌بینی آینده‌ی ایران کاری به غایت ناممکن است اما بگذارید تا نایجل کولتارد با دانش و اشتیاقش لبریزتان کند و نامی زلبه‌ی بزرگی برخواهید داشت.

سر ریچارد دالتون

پیش‌گفتار

نینا: «یه کتاب بنویس، خیلی چیزها در مورد ایران می‌دونی که غربی‌ها خوششون می‌یاد»

جواب آدم: «من آدم «عدد و رقم» ام، واقعاً اهل نوشتن نیستم، بلدم بشمارم اما در مورد نوشتن بندر، مطمئن نیستم.»

نینا: «اگه یه سفیر غریبی بتو مدتی از سه چهار سال خدمت دیپلماتیکِ صوری درباره‌ی ایران کتاب بدهی، بعدش یه سری بدهن تلاش زیاد هم می‌تونی جذاب‌تر بنویسی. کشور رو از درون می‌بینی؛ عاشق این کشوری ... در مورد تجارت در ایران می‌دونی و حکایت‌های، امزه هم می‌تونی تعریف کنی!»

پس این‌گونه بذر اولیه‌ای کاشته و پس از مدت زیادی ایده‌ای متولد شد. شرکتی که دفتر مرکزی‌اش در فرانسه است، اخیراً تصمیم گرفته بود در مقابل تجدید تحریم‌های سازمان ملل و فشار سیاسی فزاینده‌ی دولت فرانسه، فعالیت‌هایش را در ایران کم کند. سارکوزی تازه انتخاب‌شده بود و می‌خواست به اوپامایی که هنوز مهر انتخابش هم خشک نشده بود، ثابت کند که فرانسه می‌تواند حتی از دولت آمریکا هم «آمریکایی‌تر» باشد. این اقدام، تلاشی برای جبران شکافی بود که در روابط ایالات متحده-فرانسه پس از مخالفت علنی شیراک در سازمان ملل با تهاجم سال ۲۰۰۳ عراق ایجاد شده بود.

این که ایالات متحده هیچ تصویری از ایران امروز ندارد، برایم کاملاً بدیهی است. این که بریتانیایی‌ها از واقعیات ایران کاملاً مطلع‌اند اما ترجیح می‌دهند فاصله‌شان را حفظ کنند هم چندان امر پنهان و پوشیده‌ای نیست. در حالی که آلمانی‌ها، چینی‌ها، کره‌ای‌ها و دیگران ... مشغول داد و ستد بودند، به نظر می‌رسید فرانسوی‌ها می‌خواهند بار دیگر خودزنی کنند.

مهم‌تر از همه، من هم مثل میلیون‌ها ایرانی، از این که غربی‌ها تصویری کاملاً غلط از ایران دارند جانم به لب رسیده، خصوصاً از زمانی که احمدی‌نژاد بی‌ظرافت و بی‌تجربگی، مشهودترین نماینده ایران در صحنه‌ی بین‌المللی شد. حتی مدیران تبار فرقه‌های غربی هم چنین تصورات اشتباهی از ایران دارند. بسیاری هم‌چنان فکر می‌کنند که ایران کشوری عرب است و حتی بسیاری دیگر حتی ابتدایی‌ترین واقعیتهای فرهنگ و جمعیت‌شناختی را نادیده گرفته و اوضاع ایران را با هرج و مرج در عراق و افغانستان یا تسلط اجتماعی عربستان سعودی اشتباه می‌گیرند. برداشتشان به تدریج‌های انقلاب اسلامی پس از انقلاب محدود شده است، برداشتی که رسانه‌های غربی ترسیم کرده با خوشحالی از طریق «گزارش‌های کوتاه خبری» سطح پائین و غیرحرفه‌ای نشان می‌دهند.

هدفم در این کتاب، اشتراک سفر اکتشافی و آشنایی‌ام با حاشیای ایران با خواننده‌ام است. من از امتیاز دیدار ایران از چشم یک خارجی، در آغاز در سن جوانی در زمان شاه و بعداً طی خود انقلاب و دوران ریاست‌جمهوری‌های خاتمی و احمدی‌نژاد برخوردار بوده‌ام. این [فرصت] عمق و چشم‌اندازی ارزشمند و بی‌همتا به یافته‌ها و مواجهاتم بخشیده است.

ایران امروز سرشار از استعداد، امید، زیبایی، سخاوت و حس باورنکردنی شوخ‌طبعی است. تلاش کرده‌ام با حکایاتی واقعی به برخی واقعیات و ارقام تک بعدی رنگ و رو بدهم. مطمئنم شما هم می‌توانید در این شوخ‌طبعی مهارنشدنی سهیم شده و ایران واقعی را دریابید.

سوای مقدمه، فصول این کتاب به ترتیبی عادی ارائه نشده‌اند؛ در عوض تلاش می‌کنند به موضوعی مشخص یا جنبه‌ای از زندگی در ایران پرداخته و از نمونه و حکایات دوران مختلف کمک بگیرند. هیچ تلاش آگاهانه‌ای نکرده‌ام تا پیوندی آسازنده بین فصول عرضه کنم. در مقابل! به گمانم اگر سبکی داشته باشم این سبکی من است. با این حال، فصول کتاب را به ترتیب ارائه شده به مثابه موضوعات گام به گام بررسی‌شده‌ی استوار بر یکدیگر می‌توان به بهترین شکل خواند.

در نهایت، می‌خواهم از همکاران و دوستان، دیندار و آدامز و احمد احتشام به خاطر حمایت‌ها و پیشنهاداتشان تشکر کنم. همچنین قدردان آنانی هستم که شمارشان بیشتر از آن است که نام ببرم و همه‌ی آن‌ها دوستان و آشنایانی که در سراسر این مجاهدت و در طول مسیر اکتشاف ایران و رشدش یاری‌ام کرده‌اند. مشخصاً قدردان کیومرث خان عمویی و انسیه فرزیم هستم که متقاعد کردند تا نهایتاً از طفره رفتن دست برداشته و کتاب را برای ناشر بفرستم. سپاس فراوان من نثار ریچارد دالتون است که پیشنهاداتی مقتضی داده و بیابان‌های برای «ایران، حسین بر سر دوراهی»^۳ نوشت.

^۳ نام اصلی کتاب Iran, Hussein's dilemma است که به جهت نامأنوس بودن ترجمه عنوان

اصلی به نام «در میان ایرانیان» منتشر می‌شود. ناشر.

نشان پیشاهنگی ام و عمر خیام

اولین برخورد من با ایران، یا آن گونه که به عنوان یک انگلیسی زبان پرشیا^۴ میشناسم، زمانی بود که سیزده چهارده ساله بودم و می خواستم یک نشان مارت دیگر را هم بر پیراهن فرم پیشاهنگی ام به نمایش بگذارم. تنها یک نشان دیگر لازم داشتم تا از دوستانم جلو بیفتم، بنابراین مصمم شدم «نشان اهل مطالعه» را بخرم. برای این کار باید دوازده کتاب را به انتخاب خودم خلاصه می کردم و یک مقاله درباره ی هر یک می نوشتم و «تأیید» مسئول مسابقه را می گرفتم که دست بر قضا معلم ادبیات مدرسه ام، آقای پیچ^۵ بوده و واقعاً این نام برارنده اش بود.

یازده کتاب انتخاب کرده بودم اما ایده ی روشنی برای انتخاب آخرین کتاب نداشتم تا این که فکر کندوکاو قفسه های کتابخانه ی والدینم به سرم زد. اتفاقی کتابی را یافتم که به نظر می رسید مورد مناسبی باشد، کتابی کم حجم که در چشم به هم زدنی خوانده می شد. خوش خوان با جملات کوتاه و پیا، اگراف های تنها چهار جمله ای... رباعیات عمر خیام، ترجمه ی فیتزجرالد. آقای پیچ وقتی متوجه انتخاب دوازدهم لیستم شد، «مین و مین» کرد؛ «این یه کم از درک و سوادت بالاتره.» احتمالاً متوجه نبود که حرفش چقدر درست از آب در می آید؛ هنوز هم با معانی آشکار و نهان خیام و مهم تر از آن ۷۵ میلیون و اندی هم وطن

^۴ . Persia

^۵ . Mr. Page (صفحه، ورقه و برگ)

امروزی اش دست و پنجه نرم می‌کنم.

در ایران، خیام اساساً بیش‌تر به عنوان منجم و ریاضی‌دان شناخته می‌شود تا شاعر. شاید مایه‌ی تأسف است که والدینم در کتاب‌خانه‌شان هیچ کدام از آثار ریاضیاتی اش را نداشتند. خواندن‌شان برایم آسان‌تر بود اما بی‌تردید به سر درآوردن از ایران امروز کمک چندانی نمی‌کرد.

www.ketab.ir